

Дата 20.10.2023

Основи правознавства

Група Б-1

Урок 23-24

Тема: Правочини, їх види, умови дійсності

Матеріали до уроку

Поняття та ознаки правочину

Цивільно-правові відносини здебільшого виникають унаслідок певних дій фізичних та юридичних осіб.

Дії осіб, які спрямовані на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків, називають правочином.

Для правочину характерні певні ознаки. Передусім правочин є дією осіб, тому він обов'язково є **вольовим актом**, наслідком виявленої волі особи — волевиявлення.

По-друге, дія стає правочином лише тоді, коли її **метою є виникнення, зміна або припинення цивільних прав та обов'язків**. Коли людина пише статтю чи картину, вона в багатьох випадках намагається реалізувати себе, свої здібності, але при цьому породжує також і цивільно-правові наслідки. Однак ці дії не є правочинами, адже набуття цивільно-правових прав та обов'язків не є основною та безпосередньою метою цих юридичних вчинків.

Правочин є дією суб'єктів цивільного (або приватного) права. Отже, учасники цих правочинів автономні одне від одного та є рівними. Їхня участь у правочині — вияв бажання, вільного рішення. Цим правочин відрізняється від адміністративних рішень органів державної влади (наприклад, конфіскації майна, утримання податків), коли рішення органів державної влади є обов'язковими для виконання іншою стороною.

Правочин є правомірною дією. Дії його учасників відповідають вимогам законодавства. Це відрізняє правочин від правопорушень, які передбачають юридичну відповідальність

Умови дійсності правочину

Законодавство встановлює перелік умов, за яких учинений правочин є дійсним. Ви вже знаєте, що правочин — правомірна дія. Саме тому **першою умовою дійсності правочину закон визнає відповідність його змісту нормам законодавства та моральним засадам суспільства, його законність.**

Для вчинення правочину особи, які беруть у ньому участь, повинні усвідомлювати його сутність, правові й інші наслідки. *Уявіть, що 5-річний хлопчик вирішив обміняти сільський будинок, який йому подарувала бабуся, на велику іграшкову машину. Чи може бути визнано таку угоду? Звичайно, ні.* Отже, **другою умовою дійсності правочину є достатній обсяг цивільної дієздатності осіб, які його вчиняють.** Необхідний обсяг дієздатності залежатиме від змісту правочину.

Правочин є волевиявленням його учасників. Проте чи можна вважати дійсним правочин, укладений під погрозою чи внаслідок обману? Відповідь

зрозуміла – ні. Отже, *третьою умовою дійсності правочину є відповідність волевиявлення учасників правочину їхній дійсній волі*, учинення правочину без зовнішнього протиправного впливу.

Закон передбачає оформлення правочину у відповідній формі. Вона залежить від змісту правочину, його обсяг

Отже, обов'язковою умовою дійсності правочину є **дотримання встановленої форми оформлення правочину**.

При цьому правочин є дійсним лише в тому випадку, коли він є реальним, дійсно має на меті досягнення тих наслідків, які в ньому зазначені

Недійсність правочину

Установивши вимоги до правочину, який є дійсним, законодавство водночас визначило підстави для визнання правочину недійсним.

Недійсні правочини не породжують юридичних наслідків, які були ними передбачені.

Законом передбачено поділ недійсних правочинів на нікчемні та заперечні.

Нікчемним є правочин, недійсність якого встановлена законом. Він є недійсним незалежно від бажання сторін правочину, без їхнього звернення до суду з метою визнання правочину недійсним.

Однак у більшості випадків для визнання правочину недійсним необхідна активна позиція хоча б одного з учасників правочину. Він повинен звернутися до суду, який, розглянувши обставини вчинення правочину, може прийняти рішення про його недійсність. Правочин, недійсність якого прямо не визначена законом, але який може бути визнаний судом недійсним у разі, коли одна зі сторін заперечує його дійсність на підставах, визначених законом, є **заперечним (або оскарженим)**.

Нікчемні правочини	Заперечні правочини
У разі недотримання вимоги закону про нотаріальне посвідчення договору чи одностороннього правочину.	Правочин, який неповнолітня особа вчинила за межами її цивільної дієздатності без згоди батьків (усиновлювачів).
Правочин, який вчинено малолітньою особою за межами її цивільної дієздатності, у разі відсутності його схвалення її батьками (усиновлювачами) або одним з них, з ким вона проживає, або опікуном.	Правочин, який учинила фізична особа, цивільна дієздатність якої обмежена, за межами її цивільної дієздатності без згоди піклувальника.
Правочин, учинений без дозволу органу опіки та піклування, якщо закон вимагає такої згоди.	Правочин юридичної особи, учинений нею без відповідного дозволу (ліцензії).
Правочин, учинений недієздатною фізичною особою.	Правочин, який учинено внаслідок помилки.
Правочин, який порушує публічний порядок, тобто спрямований на порушення конституційних прав і свобод людини та громадянина, знищення, пошкодження майна фізичної або юридичної особи, держави, Автономної Республіки Крим, територіальної громади, незаконне заволодіння ним.	Учинення правочину під впливом обману, насильства, у результаті зловмисної домовленості представника однієї сторони з другою стороною.

Необхідно зазначити, що перелік нікчемних правочинів вичерпний, а от перелік підстав, за яких правочин може бути недійсним, тобто тих, які є оскарженими, не є вичерпним. Суд має право визнати правочин недійсним і за наявності інших важливих підстав, крім тих, які вказано в Цивільному кодексі України.

Якщо правочин є недійсним або його визнано таким судом, кожна зі сторін зобов'язана повернути іншій стороні все, що вона отримала у зв'язку з учиненням правочину, або відшкодувати вартість отриманого (послуг, робіт тощо). Отже, обидві сторони повертаються до свого первинного стану, який вони мали до вчинення правочину.

Відновлення стану речей, який існував до вчинення правочину, недійсного за законом або визнаного таким у судовому порядку, називають реституцією (латин. *restitutio* — повернення, відновлення).

Реституцію, за якої обидві сторони зобов'язані повернути все отримане на виконання цього правочину, називають **двосторонньою реституцією**.

Питання для самоперевірки

1. Поясніть поняття «правочин», «нікчемний правочин», «заперечний (оскаржений) правочин», «реституція».
2. Назвіть умови дійсності правочинів
3. Назвіть ознаки правочину.
4. Наведіть приклади правочинів, у яких ви чи ваші родичі брали участь, або ті, свідком яких ви були.
5. У яких випадках правочин визнається недійсним?
6. Порівняйте нікчемний та заперечний (оспорюваний) правочин.

Домашнє завдання:

1. Підготувати конспект
2. Дати відповіді на питання для самоперевірки

Виконані завдання надсилати на електронну адресу **nataliia_matvieieva@ukr.net**